

Bilaga 2. Sammanställning av remissvar.

Landstingskontoret sände den 2 februari 2001 ut programförslaget på remiss till ett drygt tjugotal nämnder och styrelser inom landstinget (LS 0110-0588). Remissammanställningen bygger på svar inkomna till och med den 11 februari 2002. Följande remissinstanser har inkommit med svar:

- Hälso- och sjukvårdsnämnde
- Nordöstra sjukvårdsstyrelsen
- Nordvästra sjukvårdsstyrelsen
- Norra Stockholms sjukvårdsstyrelse
- Södra Stockholms sjukvårdsstyrelse
- Sydöstra sjukvårdsstyrelsen
- Sydvästra sjukvårdsstyrelsen
- Produktionsstyrelsen
- Södertälje sjukhus
- Södersjukhuset
- Norra länets produktionsområde
- Färdtjänstnämnden
- Regionplane- och trafiknämnden
- Tandvårdsnämnden
- AB Storstockholms lokaltrafik, SL
- Huddinge Universitetssjukhus AB
- Danderyds sjukhus AB
- Waxholms Ångfartygs AB
- Locum AB
- SLL Upphandling

I denna sammanställning redovisas remissvaren samt LK Miljös förslag till bearbetning av miljöprogrammet. För sammanställningen svarar Kemi & Miljö på uppdrag av LK Miljö. Efter bearbetning kommer Miljö Steg 4 att underställas politisk beredning och beslut i landstingsfullmäktige.

Inledningsvis redovisas ett antal synpunkter av mer programövergripande karaktär. Därefter följer en sammanställning av de synpunkter som lämnats avseende de olika avsnitten i programförslaget.

Programövergripande aspekter

Remissynpunkter:

Flertalet remissinstanser har under tiden som Miljö Steg 4 arbetats fram lämnat synpunkter och ställer sig i huvudsak bakom det presenterade förslaget.

Det nya programmet anses av flertalet remissinstanser ge landstingets förvaltningar och bolag bättre förutsättningar att ta ett större ansvar för miljöfrågorna än vad som varit möjligt inom ramen för tidigare miljöprogram. Man menar också att Miljö Steg 4 innebär bättre möjligheter att implementera programmet i den egna verksamheten.

Några synpunkter av mer programövergripande karaktär har framkommit:

Stockholms lokaltrafik menar att helhetsintrycket av Miljö Steg 4 är mycket positivt och delar uppfattningen att landstinget bör vara en föregångare inom miljöarbetet.

Huddinge sjukhus har synpunkter avseende övergripande samordningsfrågor och om hur implementeringen av de föreslagna åtgärderna ska åstadkommas i praktiken. Bland annat anser *Huddinge sjukhus* att Miljö Steg 4 bör belysa på vilket sätt landstingsövergripande frågor ska hanteras inom utförargruppen samt vilket forum som ska finnas för organisationer som inte är tydliga beställare eller utförare.

Norra Stockholms sjukvårdsområde framhåller särskilt vikten av att miljöarbetet integreras i den modell för verksamhetsutveckling som sjukvårdsområdena nu arbetar efter.

Tandvårdsstaben menar att Miljö Steg 4 ännu inte nått ända fram i sin ambition att vara en handfast hjälp i det dagliga arbetet inte heller att det fullt ut skulle innebära förtydliganden och förenklingar jämfört med de tidigare programmen. Man menar därför att det är viktigt att dessa intentioner bibehålls och vidareutvecklas inom ramen för det fortsatta programarbetet. Även *Regionplane- och trafiknämnden* menar att miljöprogrammet är väl kortfattat för att nå upp till beskrivna ambitioner och att det därför behöver utvecklas och kompletteras.

Locum liksom *Regionplane- och trafiknämnden* efterlyser en ekonomisk konsekvensanalys eftersom de ekonomiska följderna av Miljö Steg 4 inte har belysts. *Regionplane- och trafiknämnden* menar att det kan bli svårt att värdera målen om inte den samhällsekonomiska effektiviteten berörs för olika åtgärder. En viss merkostnad kan accepteras enligt *Locum* men det är viktigt att man tar ställning till hur stor denna merkostnad får vara samt hur den ska finansieras.

Södersjukhuset menar att Miljö Steg 4 i sin helhet är bra men att det genom sin långa varaktighet riskerar att bli inaktuellt under den planerade giltighetstiden. Man efterlyser därför mer kortsiktiga mål. Även *Huddinge sjukhus* poängterar att miljöprogrammet kan komma att behöva ändras under den planerade giltighetstiden. *Huddinge sjukhus* anser att den flexibilitet och anpassningsbarhet som programmet ger uttryck för är nödvändig bland annat beträffande detaljeringsnivån i de konkreta åtgärdsförslagen.

Flera remissinstanser noterar att det finns frågetecken avseende fokuseringen på hållbar utveckling i Miljö Steg 4. Bland annat påpekar *Huddinge sjukhus* att definitionen inte motsvarar Brundtland-kommissionens internationellt vedertagna definitionen av "hållbar utveckling". Färdtjänsten önskar ett förtydligande av begreppet "hälsomässigt hållbara". Man menar också att det kan bli väl omfattande att i ett miljöprogram även infoga hälsobegreppet, vilket även kan höra ihop med arbetsmiljö.

LK Miljös kommentarer:

- Programmet har vid bearbetning förtydligats och förenklats.
- Synpunkter om att programmet inte är tillräckligt handfast hjälp i det dagliga arbetet och att dessa delar behöver utvecklas har beaktats vid bearbetningen. Därutöver bedöms verksamheterna själva vara bäst lämpade att konkretisera och utforma lokala åtgärder eftersom den bästa probleminsikten finns hos verksamheterna själva.
- Förtydligande har givits om att landstingsövergripande frågor som lustgasutsläpp- och läkemedelsanvändning ska drivas centralt.
- Förtydligande har givits om att beställarna samordnar och ställer miljökraven på utförarna. I övrigt sker ingen central samordning.
- Definition av begreppet "hållbar utveckling" har ändrats till Brundtland-kommissionens internationella vedertagna definition.
- Av programmet framgår att målen kommer att kunna revideras under miljöprogrammets varaktighet.
- Vissa kostnader har uppskattats för genomförande av miljöprogrammet.
- Den samhällsekonomiska effektiviteten har inte berörts i miljöprogrammet.

Landstingets övergripande miljöpåverkan

Landstinget skall minska sin miljöpåverkan både på ett övergripande plan och genom att varje verksamhet bearbetar sin speciella miljöpåverkan:

För att kunna prioritera i miljöarbetet genomfördes en övergripande miljöutredning under 2001. Utredningen pekar ut fem områden där landstinget som helhet har en viktig roll att spela. Under perioden 2002-2006 ska landstinget därför fokusera på:

1. luftföroreningar och buller från väg-, spår- och sjötrafik
2. luftföroreningar från värme- och elproduktion
3. Äldre föroreningar i mark och byggnader
4. läkemedelsrester i miljön
5. lustgasutsläpp från vården

Följande synpunkter av mer allmän karaktär lämnades avseende landstingets övergripande miljöpåverkan.

Remissynpunkter:

Flertalet remissinstanser anser att en fördel med Miljö Steg 4 är att det bygger på de områden som framkommit vid den övergripande miljöutredningen som genomfördes 2001. De övergripande målen blir därigenom tydligare, mer konkreta och framförallt mätbara jämfört med tidigare miljöprogram. Som en följd av detta kan resurserna de närmaste åren koncentreras där de har störst effekt. Flertalet menar också att miljöprogrammets trovärdighet ökar genom att fokus läggs på de väsentligaste miljöproblemen.

Huddinge sjukhus anser att flera processfrågor lämnas obesvarade när det gäller landstingets övergripande miljöpåverkan: Hur ska de listade åtgärderna åstadkommas? Vem eller vilken part inom landstinget ska driva, ansvara för och utföra åtgärden. Flera av miljöaspekterna är av övergripande karaktär och samordning och samverkan behövs för effektiva åtgärder. Exempel på detta är energibesparande åtgärder, ökat kollektivresande av personal och patienter, lättnedbrytbara läkemedel och implementeringen av EKV-delegationens verktyg. *Huddinge sjukhus* menar att ett systematiskt angreppssätt för dessa mål förutsätter att en handlingsplan kopplas till varje mål med åtgärder, resurser, tidplan samt ansvariga.

LK Miljös kommentarer:

- Förtydligande har givits om att den bästa probleminsikten finns hos verksamheterna själva. Dessa bedöms därför vara bäst lämpade att konkretisera och utforma lokala åtgärder och handlingsplaner för att

uppnå landstingets övergripande miljömål. Undantag är frågor om lustgasutsläpp- och läkemedelsanvändning som kommer att drivas centralt.

1) Luftföroreningar och buller från väg-, spår- och sjötrafik

***Vision:** Landstingets transporter utförs så att utsläpp och buller är miljö- och hälsomässigt hållbara.*

***Mål för perioden:** Plan för bullerminskning skall senast 2003 finnas i verksamheter som upphandlar eller bedriver väg- och spårtrafik. Minst 25 % av landstingets person- och varutransporter skall utföras med förnybara drivmedel år 2006*

Remissynpunkter:

Stockholms lokaltrafik menar att de miljömål som förslås för transporter överensstämmer med egna miljöprogram och visioner på miljöområdet. *Stockholms lokaltrafik* har deltagit i den arbetsgrupp som tagit fram förslaget och har därför inga övriga synpunkter.

Färdtjänsten bedömer det som oklart hur en plan för bullerminskning avseende den egna verksamheten ska kunna upprättas och genomföras. Detta är, menar man, en konsekvens av att man är en av många kunder i taxibranschen och det därför är svårt att ställa långtgående miljökrav och krav på bullernivåer på taxifordon. Sådana krav anses kunna medföra anbud med mycket höga priser alternativt att för få anbud inkommer. När det gäller specialfordon bedöms möjligheterna större att ställa specifika krav på kvalitet och miljö utifrån *Färdtjänstens* behov.

Färdtjänsten påpekar även att målet om 25% förnybara drivmedel till stor del är avhängigt av vad marknaden kan erbjuda. *Färdtjänsten* är positiv till diskussion om subventionering av SL-kort men menar att det här behövs ett landstingsövergripande beslut.

Waxholms Ångfartygs AB har inga generella invändningar mot miljöprogrammets förslag att hantera luftföroreningar och buller. Man menar dock att det för närvarande inte är ett uppnåeligt mål för sjötrafiken att minska utsläppen genom val av drivmedel, beroende på att varken etanol, metanol eller biogas i dagsläget kan användas för fartygsdrift. Vidare menar man att det föreslagna måttet personkilometer är mindre användbart mått på

miljöarbetet hos bolaget. Detta beror främst på skärgårdstrafikens säsongsvariation samt att årsresultatet är mycket väderberoende.

Danderyds sjukhus påpekar att transportmålet i mindre grad berör sjukvårdsverksamheten eftersom sjukhuset har få egna fordon och gör få egna upphandlingar. Vidare menar man att åtgärdsförslaget om att erbjuda subventionerade SL-kort är för att minska personalens bilresande är mindre lämpligt eftersom korten redan subventioneras genom landstingsskatten.

LK Miljös kommentarer:

- ❑ Dagens begränsningar när det gäller fordonsprestanda, drivmedel mm föranleder inga förändringar i miljöprogrammets ambition att verka för ett framåtsyftande miljöarbete för att minska miljöpåverkan från landstingets väg- spår- och sjötrafik. Alla verksamheter har självfallet inte samma förutsättningar att uppnå målen.

2) Luftföroreningar från energiproduktion för lokalutnyttjande

***Vision:** Förbrukningen av värme, kyla och elektricitet för landstingets lokalutnyttjande är miljö- och hälsomässig hållbar.*

***Mål för perioden:** Minst 75 % av landstingsverksamheternas energiförbrukning vid lokalutnyttjande skall år 2006 komma från förnybara energikällor. Den totala energiförbrukningen år 2006 skall ej ha ökat jämfört med år 2000.*

Remissynpunkter:

Flera remissinstanser konstaterar att man för närvarande inte har någon möjlighet att styra eller ens mäta energiförbrukningen för de lokaler som man nyttjar. Man anser att förbrukningsfrågan ägs av Locum som också är den enda som kan påverka hur energin produceras. Om incitament kan skapas för hyresgästerna att spara energi bedöms detta av flera utförare som ett intressant alternativ för att lokalt arbeta med energisparande.

Enligt *Locum* förutsätter målet att landstinget handlar upp el från förnyelsebara källor sk miljömärkt el, vilket innebär ökade kostnader. Man vill därför få

belyst och fastlagt hur dessa ökade kostnader ska finansieras. *Locum* menar dessutom att det fortfarande kan finnas oklarheter i vilka miljökrav som kan ställas och hur de kan ställas på tillverkningen av produkter.

”Målet att den totala energiförbrukningen år 2006 ej ska ha ökat jämfört med år 2000 är ett lågt satt mål enligt *Locum*. *Locum* slår fast att det är den hyresgästanknutna elanvändningen som ökar. Ett förslag till idé om vad som kan göras lokalt bör därför vara att verksamheterna vid upphandling av ny utrustning bör ställa krav på energieffektiviteten.

LK Miljös kommentarer:

- Idélistan har kompletterats med åtgärdsförslag om att verksamheterna vid upphandling av ny utrustning bör ställa krav på energieffektiviteten.
- Kostnader har uppskattats för övergång till miljömärkt el.
- Avsnittet om miljökrav vid upphandling har omarbetats.
- Vikten av att det skapas incitament för verksamheterna att arbeta lokalt med energibesparing har betonats.

3) Mark- och byggnadsföreningar på grund av tidigare miljöfarlig verksamhet

***Vision:** Mark- och byggnadsföreningar är sanerade. Landstinget tillför inga nya föreningar i mark, byggnader och vatten.*

***Mål för perioden:** Hälften av påvisade mark- och byggnadsföreningar skall vara sanerade till år 2006.*

Remissynpunkter:

Dessa frågor bedöms av remissinstanserna i första hand beröra *Locum*.

Locum förslår som idé för vad som kan göras lokalt att verksamheterna ska förhindra utsläpp av miljöstörande ämnen till avlopp.

LK Miljös kommentarer:

- Idélistan har kompletterats med åtgärdsförslag om att verksamheter ska förhindra nya utsläpp av miljöstörande ämnen till avlopp.
- Exempel har givits på kostnader för sanering av mark och byggföroreningar.

4) Läkemedelsrester i mark, vatten och luft

Vision: Landstingets hantering och utskrivning av läkemedel är miljö- och hälsomässigt hållbar.

Mål för perioden: Centrala och lokala rutiner för minskning av läkemedelsrester i naturen skall senast år 2006 vara införda i landstingets hälso- och sjukvård, samt tandvård.

Remissynpunkter:

Detta anses av flera remissinstanser som en prioriterad fråga för sjukvårdsverksamheten. Bland annat påpekar flera aktörer att man bör utveckla möjligheten att ta hänsyn till eventuella miljöeffekter vid läkemedelsförskrivning. Eftersom frågan emellertid är av större karaktär än vad som kan hanteras lokalt efterlyser man ett samlat agerande inom landstinget.

Produktionsstyrelsen liksom *Norra länets produktionsområde* förslår att "Kloka listan" som framskrivits av LÄKSAK- läkemedelssakkunniga i Stockholms län – bör nämnas i programmet.

LK Miljös kommentarer

- Förtydligande har givits om att läkemedelsfrågan ska drivas centralt på landstingsnivå.
- "Kloka listan" har omnämnts i programmet.
- Kommentar har givits avseende kostnader för läkemedelsmålet.

5) Lustgasutsläpp från hälso- och sjukvård, samt tandvård

***Vision:** Landstingets användning av lustgas är miljö- och hälsomässigt hållbar*

***Mål för perioden:** Lustgasutsläppet till atmosfären från landstingets hälso- och sjukvård, samt tandvård skall år 2006 vara reducerat till högst hälften jämfört med 2001.*

Remissynpunkter:

Södersjukhuset påpekar att stora reduktioner av utsläpp av lustgas redan har skett med ny teknik. Man bör framöver som en gemensam satsning inom landstinget inrikta sig på rening av frånluften. Danderyds sjukhus ser i dagsläget ingen alternativ teknologi för ändamålet. Produktionsstyrelsen efterfrågar idéer kring detta.

LK Miljös kommentarer:

- Förtydligande har givits om att frågan om lustgasutsläpp ska drivas centralt på landstingsnivå.
- Exempel på kostnad för rening av lustgas har införts i programmet.

Lokal verksamhetsspecifik miljöpåverkan

***Vision:** Verksamheten är miljö- och hälsomässigt hållbar genom resurshushållning, kretsloppstänkande och användning av förnybara resurser.*

***Mål för perioden:** Varje verksamhet i landstinget skall senast år 2003 ha certifierat sitt miljöledningssystem. I miljöledningssystemet skall verksamhetens lokala miljömål integreras med landstingets övergripande miljömål.*

Remissynpunkter:

Produktionsstyrelsen menar att avsnittet om lokal verksamhetsspecifik miljöpåverkan bör betonas mera och eventuellt ges större tyngd och redak-

tionellt utrymme i programmet: Den anser att en stor del av det textmässiga innehållet i programmet fokuserar på en typ av miljöpåverkan som den sjukvårdande verksamheten inte i så hög grad bidrar till. Det är därför mycket viktigt att det miljöarbete som pågår vid sjukhus och produktionsområden får fortsatt uppbackning från beställare och landstingsledning och att denna uppbackning är väl synlig i programskrivningen. Den verksamhetsspecifika miljöpåverkan bör t ex stå för den större delen av miljökraven vid förhandlingar mellan beställare och producenter.

Danderyds sjukhus menar att visionen bör kompletteras med att ”verksamheten ska verka för att förhindra eller minska utsläpp av föroreningar eller annan miljö- och hälsoskadlig påverkan samt säkerställa att gällande miljölagstiftning uppfylls”.

Södersjukhuset menar att begreppet ”större beslut” måste specificeras i samband med miljöbedömning av beslut. *Nordvästra länets produktionsområde* konstaterar att definitionen av vad som avses med större beslut har lämnats till verksamheterna. *Danderyds sjukhus* efterlyser mer detaljerade riktlinjer och pekar på bristen på fungerande praxis för att miljöbedöma beslut.

Södertälje sjukhus anser att förslagen till vad som kan göras lokalt i många fall är ”flummiga” eller opåverkbara. Man hänvisar också till att många av de föreslagna åtgärderna är genomförda.

Danderyds sjukhus anser att kravet på certifiering av verksamheter är rimligt och bra så länge det berör stora verksamheter, t ex akutsjukhus men menar att det är tveksamt om samma krav kan ställas på mindre verksamheter.

LK Miljös kommentarer:

- Den lokala verksamhetsspecifika miljöpåverkan har betonats mer och givits större tyngd och redaktionellt utrymme.
- Visionen har kompletterats med att lokala verksamheter ska verka för att förhindra eller minska utsläpp av föroreningar eller annan miljö- och hälsoskadlig påverkan samt säkerställa att gällande miljölagstiftning uppfylls.
- Förtydligande har givits om att landstinget central bör driva frågan om hur ”större beslut” ska definieras och miljöbedömas.

Beställarna ställer krav på leverantörerna

***Vision:** Landstingets beställaravtal för tjänster och varor innehåller miljökrav som utgår från landstingets miljöprogram och leder till att landstingets miljömål nås.*

Remissynpunkter:

Merparten av remissinstanserna ställer sig uttalat positiva till att det nya programmet stärker beställarnas roll i miljöarbetet eftersom miljöarbetet därigenom ges ökad tyngd. Såväl beställare som utförare anser att det är bra att det nya miljöpolitiska programmet ska verkställas genom att avtal och överenskommelser mellan utförare, producenter och leverantörer också innehåller miljökrav.

Flera remissinstanser påpekar särskilt vikten av att man inte endast i avtalen reglerar leverantörens åtaganden. Lika viktigt är det att beställaren kontinuerligt följer upp hur kraven efterlevs.

Produktionsstyrelsen påpekar också att beställarna härigenom får ett stort ansvar för miljöfrågorna och att beställarnas kompetens i dessa frågor därför måste säkerställas.

SLL Upphandling påpekar vikten av att man förtydligar att miljökrav ska ställas i enlighet med vad gällande lagstiftning medger; EU-direktiv för offentlig upphandling samt Lagen om offentlig upphandling (LOU). Bland annat kan inte krav ställas på certifierade miljöledningssystem hos leverantörer. Alla delar i miljöprogrammet som behandlar miljökrav måste formuleras så att hänsyn tas till vad lagstiftningen tillåter. Bland annat berörs formuleringar i miljöpolicy.

Färdtjänsten menar man inte kan ställa krav på certifierade miljöledningssystem för större producenter när små och stora producenter konkurrerar med varandra på samma marknad. *Färdtjänstens* leverantörer består både av små och stora företag som upphandlas vid samma tillfälle med gemensam kravspecifikation. Även de stora företagen är i många fall en sammanslutning av många små företag. Som exempel nämns Taxi Stockholm som består av 1500 bilar som ägs av 1100 företagare. Vid utvärdering av anbud är det enligt *Färdtjänsten* möjligt att göra en rimlig avvägning mellan olika intressen som miljö, säkerhet, pris, rutiner mm så länge kraven inte är alltför prisdrivande.

Waxholms Ångfartygs AB anser att det är viktigt att certifieringskravet på leverantörerna vägs mot omfattningen av den upphandlade verksamheten eftersom bolaget beställer tjänster av ett stort antal små entreprenörer med begränsade resurser.

Tandvårdsstaben ställer sig frågande till att landstinget ska kräva att större producenter och leverantörer har certifierade miljöledningssystem eftersom innebörden av detta kan tolkas som att olika miljökrav ställs på olika leverantörer vid upphandling. Både *Locum* och *Tandvårdsstaben* är tveksam till om detta förhållningssätt är förenligt med nuvarande lagstiftning, LOU. Beträffande kraven på miljöledningssystem menar man att det är angeläget med en precisering av vad som gäller för detta och att det bör behandlas återkommande i miljöprogrammet. Vidare påpekas att dubbla signaler ges kring detta i fotnot sid 5 och den andra delen av avsnittet om ”Beställarens krav rörande den enskilda verksamhetens miljöpåverkan” sid 16.

Tandvårdsstaben påpekar även att Odontologiska institutionen vid Karolinska Institutet saknas i listan över beställare och utförare på sid 14. (Verksamheten ej landstingets utan statlig)

Locum föreslår under rubriken ”Inköp av varor” att formuleringen ”Till hjälp vid upphandling används darvid miljökravverktyg ” ändras till kan användas: Detta motiveras av att det inom flera förvaltningar och bolag kan finnas andra minst lika bra verktyg för att ställa miljökrav vid upphandling.

Produktionsstyrelsen efterlyser en målformulering.

LK Miljös kommentarer:

- Förtydligande har givits av att det är beställarledet som ska säkerställa att relevanta miljökrav ställs i enlighet med gällande lagstiftning.
- Förtydligande har även givits av att det är beställarledet som ska hanterat hur miljökrav ska ställas. Beställarledet svarar därför för målformulering i detta hänseende.
- Krav på att leverantörer ska vara certifierade kan inte ställas enligt LOU. Detta har ändrats till att miljöledningssystem ska vara certifierbara
- Dubbla signaler är korrigerade avseende certifiering av miljöledningssystem.
- Formulering om miljökravverktyg är ändrat.
- Odontologiska Institutet medtas ej i listan över beställare och utförare eftersom verksamheten är statlig

Uppnådda miljöresultat styr ersättningsnivån

Vision: Landstingets beställaravtal är utformade så att utföraren både vill och lyckas nå de avtalade miljömålen.

Remissynpunkter:

Enligt förslaget ska en tilläggsersättning utformas som styrs av producenternas miljöresultat. Flertalet remissinstanser anser att leverantörens miljöresultat bör kunna användas som underlag för särskild ersättning eller som styrmedel vid större vårdupphandlingar. *Sydöstra sjukvårdsområdet* använder sig ofta av stimulansersättningar i sina avtal för att främja olika områden och menar att detta också skulle kunna tillämpas i avtalssammanhang när det gäller miljö.

Locum menar att skrivningen i miljöpolicyen om att landstinget ska "låta uppnådda miljöresultat kunna styra ersättningsnivån till leverantörer av större vård- och kollektivtrafiktjänster" är tveksam ur formell synpunkt då man tolkar det som om tilläggsersättning utbetalas i efterskott för något som ej reglerats vid avtalets ingående. Om ovanstående formulering ska kvarstå i miljöprogrammet bör den enligt *Locum* utvidgas till att omfatta även fastighetsförvaltningen.

Flertalet remissinstanser påpekar också särskilt att det kommer att medföra kostnader för utförare, producenter och leverantörer att arbeta för minskad miljöpåverkan. Bland annat medför arbetet att införa, certifiera och underhålla ett miljöledningssystem kostnader under lång tid. Man menar att vårdproducenterna måste ersättas för det arbete som de lägger ner på att förbättra miljön. Det därför är viktigt att detta beaktas av beställarna ur ekonomisk synvinkel när vårdöverenskommelser formuleras. *Produktionsstyrelsen* menar dessutom att beställarna bör överväga att redan under pågående avtals/överenskommelseperiod ersätta producenterna för arbetet med att inför miljöledningssystem.

Flera remissinstanser på utförarsidan som på beställarsidan efterlyser en tydligare skrivning alternativt kompletterande utredning av hur en tilläggsersättning ska utformas, hur miljöresultaten ska kunna mätas och vägas i förhållande till andra resultat och hur de ska ersättas. *SLL upphandling* påpekar vikten av att man säkerställer att tilläggsersättning utformas i enlighet med vad gällande lagstiftning medger.

Produktionsstyrelsen efterlyser en målformulering.

LK Miljös kommentarer:

- Förtydligande har givits av att det är beställarledet som ska utreda ersättningsfrågor och hur tilläggsersättning kan utformas. Därför kommer inte ersättningsfrågan att ytterligare definieras i miljöprogrammet. Beställarledet svarar därför för målformulering i detta hänseende.
- Yttrande om att möjlighet till resultatbaserad ersättning bör finnas även inom fastighetsförvaltningen har beaktats i texten.

Struktur och disposition

Remissynpunkter

Flertalet remissinstanser anser att det nya programmet har en bra och tydlig struktur med bra disposition av materialet och lättläst text. Att man redovisar vision, mätbara mål, nyckeltal samt kort beskrivning av miljöpåverkan och dess konsekvenser upplevs som positivt och konkret. Ordlistan och förslagen till konkreta åtgärder är andra positiva inslag. *Sydöstra sjukvårdsområdet* föreslår att fler liknande idéer skulle kunna utvecklas i en bilaga med ”goda exempel”.

Produktionsstyrelsen menar att språket nu till vissa delar är allt för faktainriktat och därför blir svårförståeligt och otydligt. Det måste utformas så att olika typer av befattningshavare inom landstinget kan tillgodogöra sig innehållet. Man föreslår även en redaktionell bearbetning av texten samt en tydlig layout. Betydelsen av bra layout och formgivning framhålls även av *Färdtjänsten* som menar att detta är viktigt eftersom programmet kommer att vända sig till alla verksamheter och olika personal kategorier inom landstinget. *Huddinge sjukhus* menar att layouten med fram och baksida är förvirrande.

Övriga kompletteringar av mer allmän karaktär som föreslås av remissinstanserna:

- Begreppet ”hållbar utveckling” bör definieras på annat sätt
- Begreppet ”miljö- och hälsomässigt hållbar” bör definieras
- Produktvalsregeln på sidan 17 bör förklaras
- Begreppet miljöaspekter sid 19 bör förklaras

LK Miljös kommentarer

- Konkreta åtgärder och idéer har samlats i särskild bilaga med ”goda exempel”.
- Redaktionell bearbetning har gjorts av texten för att förtydliga och förenkla språk och innehåll.
- Tydligare disposition har gjorts av innehållet.
- Vissa faktabegrepp har lagts till, andra har förtydligats.